

Den ståndaktiga

Fritänkaren

Nr. 235 Maj 2015

Tjugotredje årgångens sjätte nummer

Innehåll i detta nummer:

Valborg trots allt	2
Verdis Macbeth på Konserthuset	4
Vårkonserten	4
Ahasverus minnen, del 143: <i>Passionen</i>	5
Musikalitetens känslighet	9
Stefan Zweigs dilemma	10
De viktigaste filmerna (<i>bl.a. "Leopardi" och "Maleficarum"</i>)	10
Några milstenar, maj 2015	13
Återupplivningen, del 11: <i>Gatloppet hem (avslutning)</i>	14
Tålamodsresan, del 7: <i>Vidare västerut</i>	15
Kalasresa med förvecklingar, del 5: <i>20 timmar från Rekong Peo till Dharamsala</i>	16
Förseningsresa med komplikationer, del 15: <i>Sista förseningen (avslutning)</i>	18

Fritänkaren, som aldrig sökt eller undfått något statligt eller kommunalt stöd eller bidrag för sin utgivning, ägnar sig mest åt litteratur, musik, film, politik, filosofi, religion och resor men även åt annat. Den är inte på något sätt anknuten eller ansluten till någon ideologi eller åskådning av vad slag det vara månne, utan tar tvärtom avstånd från varje institution som kräver okritisk underkastelse, och är helt oberoende humanistisk.

Beteckningen *Fritänkare* är ursprungligen tysk och står för person som i religiösa och ideologiska frågor inte erkänner någon auktoritet och därför är kritisk och avståndstagande mot alla religiösa och ideologiska institutioner och framför allt deras eventuella dogmatik.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 – 4 ("Fritänkaren", C. Lanciai)

Årsprenumeration: 250 kr (även i Danmark och Norge; i Euroland: 30 Euro)

Tvåårsprenumeration : 350 kr (40 Euro)

Avgifterna har inte höjts på 12 år.

IBAN-nummer för folk som eventuellt vill betala prenumeration även från annat utland:

SE37 5000 0000 0500 7297 2165

Bic-code: ESSESESS

Redaktionsslut för detta nummer : 14.5.2015

Copyright © C. Lanciai med medarbetare - **Letnany 257**

Det nästsenaste numret av *Fritänkaren* finns numera alltid tillgängligt på nätet jämte andra skrifter:

www.fritenkaren.se

e-post-adress : clanciai@yahoo.co.uk

Valborg trots allt

På vägen hem från påsken i Verona hamnade man i ett nattåg från München utan värme. Även de sittplatspassagerare som hade filter frös ordentligt. Man kan inte värja sig mot sådant. Den iskalla vinden låg på hela natten i 100 kilometers fart, och det hjälpte inte med strumpor och allt annat man hade att skydda sig med. Följaktligen kom man hem med en förkylning just i rättan tid före den stora högsäsongen för sångkonserter och köraktiviteter. Därmed var den säsongen förstörd.

Till en början förlorade man rösten fullkomligt, sedan infann sig den plågsamma lunghostan med huvudvärk, som småningom övergick till kronisk skrällhosta. Då var förberedelserna och repetitionerna till Valborg och vårkonserten med vårbal redan spikade och oundvikliga.

Det var bara att finna sig i att rösten hostades bort och att man skulle förbli invalidiserad under hela vårens stora körsäsong. Ändå gick repetitionen hemma hos Gunnar före Valborg hjälpligt, och man kunde åtminstone försöka.

Själva Valborgsvädret bäddade för katastrof. Det ösregnade och var 3 grader varmt klockan 12 på dagen. Det var ändå bara att sätta sig på spårvagnen och tåget och ge sig iväg söderut mot Varberg.

Det hade utlovats någon bättring i vädret från klockan 2, men som genom ett trollslag öppnade sig himmelen redan klockan ett och bjöd på den klaraste blåaste himmel. Allt var som bortblåst. Det var bara att genomföra Valborg.

Även andra sabotage hade emellertid infunnit sig. Redan nio månader tidigare hade Bertil, vår evige toastmaster sedan 30 år och mera, råkat ut för en gåtfull slags stroke som inte ens läkarna kunde bli kloka på och som synbarligen inte medförde någonting annat än en lamslående trötthet. Det var bara för honom att ta det lugnt, avstå från sångarsymposiet hos Sören i Stocksund i november och försöka fungera så gott det gick. Något vidare toastmasterskap för Valborg var inte att tänka på. Har man en gång råkat ut för en stroke i en ålder väsentligt över 70 måste man konsekvent avstå från allt vad press och stress heter. Om man inte gör det är det i normala fall kört. Han var dock med som vanligt hela kvällen som eremitus, körde själv ner till Varberg och hade roligt hela kvällen, kanske roligare än på många tidigare mera pliktkrävande år.

Även Björn uteblev i år då han hade bundit sig vid en annan körträff i Bergen tillsammans med danska och andra nordiska körer, så att han även skulle missa vårkonserten och vårbalen. Ändå blev vi 20 personer vid bordet, och det plötsligt frälsningsaktiga vädret som så generöst bjöd på alla paradisetts himmelska fröjder efter en lång och kall och mörk vinter under oavbrutet frysande, i princip novemberväder hela vägen från november till Valborg, gav oss alla en välbehövlig knuff i inspirationens tecken, så att till och med publiken ute på gården i Varberg i år var större än någonsin – det var ett trettioal personer, och inte bara kvinnliga fans.

Under dessa gynnsamma omständigheter förekom det inga vidare problem under Valborgsfirandet. Allt löpte som vanligt. Janne valde i sitt välkomsttal att i korthet redogöra för Varbergs hela illustra historia sedan hedenhös, då Varberg innan Göteborg byggdes faktiskt varit Västkustens strategiskt viktigaste stad. Toastmasterskapet övertogs av Janne och Sören, som körde det dialektiskt i stafett med extra verser och sånger erinrande om flydda tider från Lerskäddegatan, och Ulla höll som vanligt ett värtaligt inledningstal med belysandet av den stigande ålderdomens problematik då alla de närvarande åldrande av rent naturliga skäl höll på att bli mer och mer fokuserade på sitt eget alltmer komplicerade hälsostillstånd med alla dess förbryllande detaljer.

Även Staffan med hustru hade utgjort ett orosmoment, då Helen inte varit helt kurant utan nyligen genomgått ett sjukhusbesök med undersökning, som dock tydligen utfallit väl, då ingenting hindrade dem från att ställa upp som vanligt. Då min röst var så pass borthostad som den var, var Staffans lika sonora tenorstämman oumbärlig under omständigheterna, vilket han levde upp till med glans och ära.

Nytt för i år var dock det massiva tillbudet av allsånger. Inget ont om allsång, men flertalet av dessa allsånger var nya för diverse kvartettsångare, och då allsångerna inte inbegrep noter kunde vissa sångare inte sjunga med. Här har vi en helt ny problemställning: allsånger som kvartettsångare inte kan sjunga med i. Den som de hade kunnat sjunga med, Åkes gamla traditionella "Hälsningar från Systemet" fanns inte med. Genom denna allsångsrepertoar försumrades även flera gamla traditionella kvartettsånger, främst snapsvisor, enkannerligen "Norges bäste", "För att mänskan skall" och "Så contigit", medan även "Käraste bröder" bortföll ur Bellmansrepertoaren. Dock togs "Stå stark" åter upp till heders vid påminnelse om att den bortfallit i fjol. Som sagt var, inget ont om allsång, men det ena behöver inte inverka menligt på det andra.

Icke höll talet till våren med poängteringen av den klassiska episoden vid Hilleröd som det säkraste värtecknet, och Sven höll tacktalet till hallonet, medan Gunhild fått i uppdrag att få hålla vilket tal hon ville. Hon beklagade att talet till mannen och kvinnan bortfallit under de senaste åren, varför hon helt djärvt vågade sig på ett tal till mannen, som var kvällens clou, speciellt som hon föredrog att hålla det sjungande. Dess värre var det helt improviserat och förelåg inte i manuskript, varför både text och musik tyvärr inte kunde arkiveras och bevaras, men det var definitivt aftenens mest lysande uppträde.

Vid nachspielet infann sig den urgamla problematiken med pianot. I Varberg har vi inget riktigt piano i festlokalen. I Långedrag höll vi just på att komma till rätta med problematiken därstädes med ett urgammelt vilda västern-piano med brustna strängar, när Lennart högst olämpligt lämnade in om avsked och problemets lösning därför kom av sig. I Varberg har vi fått tampas med en otillräcklig synth, som bara lämpar sig för ett visst begränsat ackompanjement, varför flera framföranden fått läggas till handlingarna för framtiden bara därför. Nu kom det ett förslag, att Varbergs Kvartersförening skulle försöka skaffa ett gammalt riktigt piano till lokalen, sådana finns ju numera att komma över till gratispriser till exempel på Blocket, vilket förslag framfördes till vederbörande.

Den som kom med förslaget var årets välkomna nytillskott i form av draghjälp och frivillig kökspersonal genom Malin och Anders, som stod i köket vid disken hela kvällen och höll ruljangsen i gång med den äran. Därmed blev det ingen arbetsbelastning på någon utom på den professionella draghjälpen, varför hela Valborg förflöt fullständigt flytande. Detta var kanske den största ljuspunkten och succén under hela denna Valborg.

Vi slutade tidigare än någonsin i år, redan halv 2 bröt de flesta upp, men vädret var fortfarande gynnsamt och erbjöd inga svårigheter, utom en, som inte var vädrets fel. När Nalle skulle gå fanns inte hans rock kvar i garderoben. Vem hade snott den och varför? I och för sig var det ingen katastrof, då nycklarna hem låg i Gunhilds väska, men i den rock som fanns kvar i stället låg det ett hotellkort, som väl kunde vara behövligt för den som snott rocken. Snart löste sig mysteriet, då den rätta ägaren till rocken med hotellkortet snart hörde av sig, då han fann sig uteläst från sitt hotell. Han hade tagit fel rock, vilket inte sällan händer vid lyckade fester. Vi kunde leverera rätt rock till rätt person, och Nalle kunde få sin rock tillbaka, varvid allt var frid och fröjd för resten av natten.

Till underhållningen utom serenader och gluntar bör det även framhållas ett visst framförande av en duett av Rossini, som aldrig hörts på Valborg tidigare, exekverad av

Gunhild och Ann-Kristin. Det var väl första gången som Rossini fått vara med på Valborg.

Även Schumanns "Die beiden Grenadiere" var ny för i år jämte "Slottsklockan" som glunt, men som alltid behöver alla sånger alltid övas mera på. Vad vi behöver är mera tidsmarginal för förberedelser, samt ett värdigt piano.

Verdis Macbeth på Konserthuset

Jag hade den stora lyckan, förmånen och privilegiet att bli bjuden på en föreställning av Verdis "Macbeth" på Konserthuset *concertante* med Göteborgs Konserterkör som huvudattraktion under ledning av Simon Phipps, som introducerade föreställningen med att skapa en mycket god publikkontakt från början. Vad är då skillnaden mellan en komplett operaföreställning med scenografi, regi och kostymering och ett framförande *concertante*? Den väsentliga skillnaden är att alla distraktioner undviks och man kan koncentrera sig helt på musiken, då man slipper allt omständligt kring en uppsättning med scenografi och kulisser, kostymeringar och smink, aktioner, svärdfäktning, blodbad och allt annat. Naturligtvis måste detta inverka förmånligt på musiken. Nu är Verdis "Macbeth" inte någon publikvänlig opera, där förekommer knappast några slagfärdiga arior, inga melodier sätter sig i huvudet, och själva det dystra skådespelet "Macbeth", där de flesta hela tiden dör i olika omgångar, har i Verdis opera blivit mera snarlikt ett heroiskt nationaldrama med marscher, hjältedater och ädelmodsdyrkan, nästan som i Wagners "Rienzi" men för Skottland. Den avslutande heroiska hjältemarschen stämplar hela verket.

Dock är musiken märklig genom att här Verdi för första gången bryter med schablonerna och försöker finna en egen väg i introspektiva arior nästan som i "Don Carlos" på tröskeln till hans ålderdom, och musiken är i många portioner utmanande, just genom att den är antipublikvänlig. Shakespeares "Macbeth" kommer därmed i bakgrunden för musiken, vilket är särskilt påtagligt i ett *concertante* framförande.

Solisterna var dock alla utomordentligt framstående, speciellt Maria Forsström som den formidabla Lady Macbeth – hon var den som trots detta *concertante* framförande ändå lyckades omvandla det hela till trovärdig dramatik.

Vårkonserten

Denna ägde rum den 2 maj på Valand, och årets stipendiat var Domkyrkans Gosskör, som vi uppträdde tillsammans med, vilket var en utomordentligt tacknämlig upplevelse. Den huvudsakliga kompositören för vårkonsertens repertoar var Wilhelm Peterson-Berger, av vilken vi framförde de tre viktigaste delarna av hans Fjällfärd med tonvikt på "På fjället i regn" med dess dramatiska musikaliska visualisering av stormar och regn på fjället med apokalyptiska visioner i släptåg, samt "Våren kom en Valborgsnatt" tillsammans med gosskören. Några solonummer förekom även, Gosskören fick också uppträda själv under ledning av den mycket prominenta Inese Johansson med bakgrund och mångårig erfarenhet från Lettlands mycket omfattande körliv (med 2 miljoner körsångare), och vår kör fick också framföra några egna slagfärdiga nummer. Publiken var begeistrad, och det fanns många sköna damer i publiken att ta i skärskådande, då konserten följdes av bankett och vårbal, till vilka damerna minsann hade klätt upp sig till sitt allra finaste. Alltsammans var en

hejdumrande succé, och under banketten sjöngs det naturligtvis alla världens visor. Här var balansen utmärkt mellan kvartettsång och allsång. Den senare repertoaren fanns på matsedeln, och det var enbart allom alltför välbekanta melodier. Sammanlagt fem dirigenter hjälpte till med att hålla sången i gång, och det blev flera extra snapsvisor – det kan aldrig bli för många, och vanligen blir det för få. Festligheten var maximal, stämningen var fullkomlig, publiken var den bästa tänkbara, och även akustiken var överväldigande – det var en synnerligen god idé att placera sångarna på spridda håll i festlokalen, så att egentligen ingen satt bredvid en annan, med det resultatet, att sången faktiskt fyllde hela lokalen, då varje individuell sångare fick anstränga sig desto mera som reducerad till solist. Det kunde inte bli bättre, vilket även Anders sade efter konserten vid förfrågning om han var nöjd med hur vi gjort ifrån oss. Det hade kunnat bli sämre, men inte bättre.

Ändå hade konserten föregåtts av diverse kriser. Vid generalrepetitionen lyste 12 sångare med sin frånvaro, vilket väl i kör- och konsertsammanhang måste betecknas som en dödssynd. Flera av sångerna fungerade otillfredsställande ända in i det sista, och hellre än att repetitionsarbetet överarbetades lämnades vissa sånger inte färdigt slipade. Ändå blev konserten desto bättre, så att man efteråt var beredd att förlåta alla deras samtliga synder.

Abasverus minnen, del 143: Passionen.

I förra numret träffade vår tidsresenär på César Franck i Paris mitt under Pariskommunens svåra politiska kris, vilket fick honom att erinra sig ett annat sällsamt och minnesvärt sammanträffande med en organist under helt andra sorts krisartade omständigheter.

Ett annat minnesvärt kyrkobesök som kom att äga rum helt av en slump var på samma förekomna anledning: jag hörde musik inifrån en kyrka och gick in. Men vad jag möttes av där var någonting som jag aldrig i mina vildaste föreställningar hade kunnat vänta mig. Det var inte bara musik. Det var som om alla änglakörer på en gång och med alla orkestrar stämde upp till en högtidlighet utan motstycke och framkallade en sådan överväldigande stämning att det var omöjligt att inte röras till innerliga tårar.

Detta var under den underbara uppblomstringen efter det stora krigsårhundradet, som såg det första ordentliga världskriget, som varade i trettio år, med framför allt en apokalyptisk förödelse över hela Tyskland som resultat, som kanske främst konsten och musiken blev allvarligt lidande av: Heinrich Schütz i Dresden, till exempel, såg alla sina musiker försvinna, dö ut och stupa i kriget, så att han måste lämna sin viktiga musikerbefattning och tillfälligt utvandra till Köpenhamn under många år, tills Tyskland lugnade ner sig, vilket det dock tyvärr aldrig riktigt har lyckats göra. Ju mindre sagt om den saken, desto bättre.

Denna konsert var dock som en välbehövlig kontrast mot just allt det tyska eländet, som egentligen då aldrig varit annat än krigsskådeplatser ända sedan Martin Luther startade den radikala reformationen. Jag stannade kvar och övervarade konserten till slutet. Tyvärr hade jag råkat anlända till avslutningen, vad jag hörde var själva slutklämman till, vad jag senare förstod, ett omfattande kyrkomusikaliskt verk på omkring tre timmar med körer, solister och orkester, och de hade alltså hållit på bra länge när jag kom lagom till att de skulle sluta.

Ändå kunde jag inte slita mig även efter att konserten var slut. Jag förstod av några, som jag intresserat frågade om saken vad det hela egentligen var för något och vad det

handlade om, att detta var ett årligt evenemang som uppfördes just under den här tiden, men att det nu var osäkert om det skulle kunna äga rum fler gånger.

Detta väckte en sorts alarm i mitt hjärta och även en viss protest. Hur kunde man avbryta en sådan tradition, om den hållit på i många år och var av så betydande kvalitet? Därför gick jag efteråt upp till orgelläktaren, där jag uppfattat att organisten fortfarande dröjde sig kvar vid orgeln, och vågade gå fram till honom och presentera mig.

Han vände sig om med ett ganska outrannsakligt uttryck i ansiktet. Tydligen hade han ingen aning om vad han skulle säga till mig, då jag var en främling, och då han aldrig för sitt liv kunde begripa vad jag hade där att göra. Därför bröt jag den laddade tystnaden och frågade rent ut:

”Jag hörde just där nere att detta kunde vara sista gången ni framförde detta storverk. Tyvärr hörde jag det nu för första gången och fick inte höra mer än slutet.”

Då fann han sig och sade: ”Jag beklagar, men det är ingens fel.”

”Men vad är då anledningen? Ett verk som detta borde framföras i alla kyrkor.”

”Min vän, jag är en trött gammal man och håller på att förlora synen. Jag är inte kapabel att sköta mitt jobb längre. Jag har varit organist i hela mitt liv och älskat mitt arbete, men när synen sviker mig måste jag acceptera att jag inte längre kan läsa noter.”

”Men kan en sådan sak inte åtgärdas? Numera finns det skickliga läkare som kan göra vad som helst.”

”Jag vet, och jag rådgör just nu med en sådan, men chanserna är små, och riskerna är stora. Men ni har rätt. Jag har ingenting att förlora. Det kanske innebär att jag förlorar synen helt och hållet, men i så fall har jag i alla fall försökt och gett vetenskapen en chans. Om det skulle lyckas vågar jag inte tänka på vilken lycksalighet det skulle bli.”

Han vände sig åter till mig. ”Så synd att ni inte fått höra verket tidigare. Vi har framfört det i många år, och det är min största skapelse, min största smärtas barn, och ändå hade jag många, som kom till under betydligt smärtsammare förlossningar. Genom en av dem förlorade jag min första hustru.

Men jag kan inte klaga. Jag har levt ett lyckligt liv, och jag har minsann haft roligt. Jag tror till och med jag varit mera lyckligt lottad än min store kollega i London, då jag här i Leipzig hela tiden fått glädjen att få arbeta med en barnkör, vilket han med alla sina körer aldrig fick, och inte vilken barnkör som helst – den har varit etablerad sedan 1200-talet! Och gissa hur många barn jag själv lyckades sätta till världen?” Han log. Jag kunde omöjligt gissa. ”Tjugotvå. Vartenda ett av dem var mitt livs största glädje, och de flesta av dem har artat sig väl och blivit etablerade musiker med en mycket bättre ställning än jag, då få av dem ville vandra i mina trånga fotspår och nöja sig med att bara bli kantor. Den mest framgångsrika av dem musicerar tillsammans med kungen av Preussen och har aldrig mera tid att besöka mig eller sin moder.”

Det var något oerhört sorgset över honom, samtidigt som han uppriktigt njöt av sina gångna tiders glädjeämnen. Medveten om sin fallerande syn såg han klart sin levnads skymning och var en alltför god realist för att inte inse att han var färdig.

”Kanske ni får höra hela verket någon gång igen när jag är borta, ty det vore synd att låta det samla damm på någon vind bland kasserade nothögar, när det ändå innehåller vissa ljuspunkter. Säkert tar någon upp det igen, men vem vet efter hur länge? Nåväl, det är inte mitt bekymmer.”

”Vill ni inte spela något för mig av det som jag har missat?”

Denna förfrågan beredde honom glädje. Han var genast beredd att sätta i gång och drog ut sina spakar och samlade fötterna. ”Detta är en aria,” sade han, ”som altsolisten sjunger när Petrus har förnekat Herren. Den heter helt enkelt ’Förbarma dig’.”

Och han spelade arian för mig. Det var en lång aria av samma innerlighet som jag hört i verkets slutkör, men samtidigt rörde mig denna aria ända in i själen på ett djupare sätt än jag någonsin erfarit tidigare genom musik. Detta var en sång, tänkte jag, som helt enkelt bara måste genljuda för alla tider, alltid upprepas, framföras på nytt, aldrig tystna och aldrig glömmas, ty denna musik var nog för att röra hela mänskligheten till tårar.

Dess värre fick han rätt. Han vågade ge sig in på en ögonoperation, som misslyckades, och i denna kyrka tystnade musiken fullständigt, som om den råkat ut för något värre än en begravning.

Alltid då och då när jag besökte kyrkor på nytt i Tyskland under decenniernas gång vågade jag hysa ett litet hopp om att få höra denna musik igen, men till min ständiga besvikelse hände aldrig detta. Kompositören, som ändå varit Thomaskantor i Leipzig, var glömd och all hans musik levande begravnen, så vitt någon visste, och förblev så genom tiderna, ända tills det uppenbarade sig en Herrens ängel i skepnad av Felix Mendelssohn, ett gudabenådat musikaliskt underbarn, som överträffade både Mozart och Schubert, och som blev en favorit hos den gamle Goethe, som aldrig tröttnade på att få höra honom spela, speciellt Bachfugor.

Denna musikens ärkeängel grävde upp den levande begravde Bach igen och fann Matteuspassionen, satte upp den och genomförde århundradets största musikaliska triumf genom denna uppståndelse.

För första gången på nästan hundra år fick jag höra den på nytt, och jag grät hela vägen.

När efter några timmar man kom fram till slutkören kunde jag inte bärga mig längre utan formligen upplöstes i tårar. Detta var för vackert. Det var för underbart för att kunna vara sant, och ändå var det fullkomligt sant. Jag hade fått höra hela verket, som jag nu kunde få bekräftat, att inte bara var musik, utan hela denna passion var som en innerlig bön av medömkan över det mänskliga. En ledande svensk ärkebiskop kallade den senare för "ett femte evangelium", vilket var att i någon mån göra det rättvisa.

Därmed var denna passionssaga inte slut, utan passionen fortsatte att ta sig överraskande och överväldigande former. Hur lönades Felix Mendelssohn för sin utomordentliga insats? Han dog alltför tidigt vid bara 38 års ålder med nya oratorier på gång helt i Bachs, Händels and Haydns efterföljd, och så snart han var borta började man förklina hans insatser och verk, främst genom Wagner, som kädde sin avundsjuka mot honom i skamligt förtal, vilket skaffade honom Robert och Clara Schumanns oförsonliga ovänskap.

Senare kom nazismen som upphöjde Wagner till ideologisk ledstjärna och fortsatte förnedringen av Mendelssohn, så att till och med hans staty i Leipzig förstördes, bara för att den var av Mendelssohn, bara för att Mendelssohns farfar varit jude. Vilket barbari! Och detta barbari besjälade hela Europa från och med det första världskriget, har ständigt tagit sig nya och värre uttryck sedan dess, och det plågar världen än i dag genom det universella dagliga våldet överallt.

Men Matteuspassionen hade i alla fall en gång för alla kommit till heders igen, och nu framförs den i regel över hela världen kring varje påsk. Men det är sällan jag hört en lika innerlig och musikaliskt helgjuten framställning av denna passion som den första gången och under Mendelssohn. Ändå hade Mendelssohn orkestrerat den med moderna instrument, så att den orkester han använde till Matteuspassionen egentligen var en anakronistisk romantisk orkester.

Ändå gjorde den ett djupare musikaliskt intryck än alla 1900-talets försök att återgå till det tidiga 1700-talets instrumentbesättning. Men en gång tyckte jag mig höra ett

framförande som gjorde rättvisa åt dess ursprungliga innerlighet och djupa mänskliga empati.

Det var 1963 som jag råkade befinna mig i en huvudstad, där jag råkade höra att Matteuspassionen brukat framföras årligen med landets bästa kör. Detta intresserade mig, och jag gick dit.

Det var Engelbrektskyrkan i Stockholm, och dirigenten var Eric Ericson, landets kunnigaste kördirigent. Mycket riktigt, de hade brukat framföra passionen varje år, och fastän även här brukades en modern romantisk orkester med tungt böljande legato hela vägen återfann jag här den överväldigande innerlighet som varit så slående från början. Jag njöt av hela mitt väsen och tänkte tillbaka på den resignerade melankoliske organisten med sin fallerande syn, som åter framstod som fullständigt levande inför mig, och jag kände hur han gladdes och grät med mig.

Red. anm. Bachs Matteuspassion framförs fortfarande årligen i Engelbrektskyrkan. Det framförande som här åsyftas ägde rum 24 februari 1963 och sändes i radio för att sedermera till och med överföras till en grammfonskiva, som finns tillgänglig ännu idag. Solister var Kim Borg (Jesus), Erik Saedén, Maureen Lehane som alt, och John Van Kesteren som evangelisten. Det var Radiokören, Kammarkören och Sveriges Radios Gosskör under ledning av Eric Ericson. Inspelningen anses oöverträffad i sitt slag fastän den var i mono och vinyl.

Pierre La Mure, som även skrev romaner om Toulouse-Lautrec, Lionardo da Vinci och Debussy, har skrivit en initierad roman om Matteuspassionen och Felix Mendelssohn 1955 som heter "Kärleken har många namn", på engelska "Beyond Desire".

Musikalitetens känslighet

Man vill ju inte klaga,
då man ej vill vara negativ
men helst blott vara konstruktiv,
men skall man verkligen då bara tåga
när man utsätts för tortyr och outhärdlighet,
och är det möjligt? Kan man göra det,
och är det rimligt att begära det?
Skall man då utstå utan vidare
att ens koncentrationsförmåga blir förintad
genom hjärntvätt genom dunka-dunk
som skoningslöst och tanklöst pådyvlas
speciellt personer som ej önskar det
och som då måste uppleva denna terror
som ej något annat än artificiella jordbävningar,
när en nattklubb i en bottenvåning på ett fyravåningshus
kör hårt med dundrande inferno
ifrån morgon och till kväll tre dygn i rad om inte mera
så att hela huset skångrar, skakar och genljuder
men dock endast av jordbävningbasens dunka-dunk,
så att en arbetare på ett krävande kulturprojekt
tre våningar där ovanför blir avbruten
och måste retirera hem hårt drabbad av migrän,
– det är inte ovanligt att folk blir sjuka av tortyroväsen,
vilket endast de är omedvetna om som vållar det;
och jag själv, som just upplevt Bachs Matteuspassion,
inte kunde önska något hellre än att få bli döv
inför högtalarterrorns hjärntvätt överallt.
”Men varför går du inte bara ner och säger till?”
får man till positivt förslag. Jo visst, gå ner du bara,
där det festar hundra enbart färgade och utländska muslimer,
som väl knappt kan svenska, och säg till dem att dämpa sig,
och du kan just ej mera taktiskt göra dig mer populär.
Man har beskyllt mig för att vara överkänslig,
medan jag i stället alltid har förundrat mig
hur okänsliga människor är, som genom avtrubbhet,
då de ej har förmågan att se skillnad mellan oväsen och ren musik.
Dess värre har dessutom denna känslighet blott tilltagit med åren,
efter det att jag ådrog mig tinnitus för 30 år sedan,
som logiskt borde ha inverkat menligt på min hörsel
men i stället gjorde den mer känslig och akut.
Och blir då något bättre av att man, som det förväntas en,
blott lider tyst och tigger? Nej, på detta sätt kan bara allt förvärras.

Stefan Zweigs dilemma
(*apropå George Prochniks nya biografi*)

Stefan Zweigs självmord under det andra världskrigets mörkaste skede i februari 1942 har diskuterats och ältats i det oändliga utan att man kommit till något annat resultat än att diskussionen fått ny näring och ytterligare breddats. Författaren bemödade sig själv om att bortförklara och förringa sitt självmord i betydelse och motivering så maximalt som möjligt, vilket han misslyckades med totalt, då han ändå var en av världens ledande, mest lästa och översatta författare. Det enda man kunnat göra med någon framgång i ärendet är att kartlägga omständigheterna.

Självmordet ägde rum en vecka efter Singapores fall och en månad efter Wannseekonferensen. Singapores fall kände han väl till, medan det är ovisst om han kände till Wannseekonferensen, om dock det sista han skrev i livet var ”Schacknovellen”, som är hans enda direkta angrepp på nazismen.

I sin exil hade han prövat på att göra Thomas Mann sällskap i Amerika, där han dock inte kunde trivas, då han avskräcktes av dess hårdföra materialism och aggressiva framstegsdyrkan, i princip dess kapitalistiska ensidighet, där han inte kunde finna något utrymme för europeisk kulturkosmopolitik. Sina visioner av ett toleransens och humanitetens Europa kombinerad med sin pacifism såg han krossade, i synnerhet i Amerika, som han fann överträffa Tyskland i upphöjning av militarismen, (vilket även Einstein konstaterade efter atombombernas användning, när han sorgset konstaterade att USA nu var ett nytt och värre Nazi-Tyskland).

I sitt ställningstagande i föredragandet av frivillig död framför att leva i en värld han inte kunde acceptera var han samtidigt långt före sin tid – legio intellektuella har sedermera följt hans exempel. I sin artikel om denna nya Zweig-biografi sätter Ulf Eriksson fingret på den sjukaste punkten i sin analys av konfliktförhållandet mellan Zweigs kulturidealism och den nya världen i sitt citat av den tyska filosofen Carolin Emcke: ”Det är oroande att det främst är muslimska extremister eller antidemokratiska rörelser och populister som idag erbjuder ideella horisonter.” Alla de gamla dog med Stefan Zweig och världen före världskriget och kunde med nöd överleva mest bara för att dränkas i materialismens allt överkörande självsvåld och kapitalismens skenande hänsynslöshet. Detta är dagens hårda värld, som idag domineras av den militanta islamismens expanderande terror, de kommunistiska diktaturerna som övergått i Putins skendemokrati med förföljelse av oppositionella representanter för kultur och mänskliga rättigheter i stället för, som det var under tsartiden, direkta terrorister och anarkister, och i det nya kapitalistiska Kina med enpartidiktaturen hårdare etablerad än någonsin genom medial hjärntvätt och undertryckande av all frihet, speciellt yttrandefriheten. Stefan Zweig hade varit lika vilsen i dagens värld som han var inför 1942 års galna krigsvärld.

De viktigaste filmerna

Filmen om den italienske diktaren Giacomo Leopardi, som dog endast 38-årig, ”Il giovane favoloso” 2014, är en betagande vacker film som gör rättvisa åt hans outgrundliga tragedi, karaktär, relationer och erfarenheter med en fascinerande final i Neapel blottande ett närmast apokalyptiskt landskap erinrande om Goyas sista period i mörker och ödesmättad mystik. Några av de bästa scenerna förevisar några av diktarens utbrott, vilka ger nyckeln till hans fall: i en scen i en taverna fastslår han med eftertryck

att hans mörka poesi ingenting har att göra med hans sjukdom och tillstånd utan att denna enbart angår hans andliga inre. Allt skådepeleri är superb, och det djärva experimentet att tillåta modern komponerad musik göra inbrott i det tidiga 1800-talet har fallit väl ut och är effektfullt i sin suggestivitet. Först får man anledning att misstänka att denna film inte kommer att berätta en hel historia, som i filmen om William Turner tidigare i år, men så är lyckligtvis inte fallet, utan historien blir tydligare ju längre den framskrider, medan den noggrant följer och beskriver i överväldigande inträngning Leopardis gradvisa deklinering och grymma sjukdoms utveckling, så att risken förefinns att han förfaller till en *freak*, vilken fälla han undviker genom sin poesi. Han har kallats Italiens främsta diktare efter Dante, och det inte utan fog, då hans poesi i sin skönhet så skarpt kontrasterar mot dess innehåll av mest bara lidande, ångest och död. Trots sin groteska invaliditet levde han ett ytterst passionerat liv, vilket filmen bär fram med överväldigande tydlighet. Detta är en film att se om trots dess nästan outhärdliga smärta, som tilltar hela tiden, men nästa gång kan man då koncentrera sig på filmens skönhet och poesi, då den hemska invaliditeten bara tjänstgör som ram och upphöjelse av den skönhet som var denna diktares liv.

”Maleficarum” från 2011 är en mycket märklig film från Bolivia av Jac Avila, som även skrivit och producerat filmen. Den handlar om inkquisitionens sista dagar i Lima, Peru, omkring 1700 och är troligen en sann historia och enligt flera den bästa inkvisionsfilm som gjorts, ehuru den i långa avsnitt är fullständigt outhärdlig genom sin kompromisslösa realism, som bara blir värre hela tiden, så att man i långa avsnitt helt enkelt tvingas se bort: det här är en film man inte vill se igen, just för att den är så stark. Den är gjord som en dokumentär alternerande mellan inkquisitionens groteska förehavanden och intervjuer med ögonvittnen. I centrum står två unga damer, den ena en rik arvtagerska och den andra en utsatt änka som dessutom är protestant. Den rika arvtagerskan tar hand om den utsatta väninnan, och de utvecklar ett lesbiskt förhållande, som sticker i ögonen på lokalbefolkningen och inkquisitionen. Ett uppträdde på gatan, där protestanten mobbas av några väninnor och knuffas i gatan, tar inkquisitionen som förevändning för att undersöka saken, varvid de båda damerna anklagas för häxeri och utsätts för tortyr för att framtvunga en bekännelse. Det går inte riktigt som någon hade tänkt sig. När väl bekännelsen frampressats utsätts de båda damerna ändå för den grymmaste tänkbara bestraffning, vilket får sina konsekvenser.

Filmerna är märkliga framför allt genom sin mycket strängt sakliga karaktär hela vägen igenom, där realismen varken aldrig förmildras eller förstoras med specialeffekter. Det är en naken film där den stillsamma och intagande gitarrmusikens smeksamhet understryker det förfärliga groteskeriet. Man får associationer närmast till Carl Th. Dreyer och framför allt dennes ”Vredens dag” från 1943, som kommer närmast i konsekvent saklig åtstramning, men även ”En kvinnas martyrium” med Maria Falconetti som Jeanne d’Arc faller en i minnet, och Amy Heskeths prestation i gestaltandet av den unga protestanten och hennes lidanden är fullt jämförbart med Maria Falconettis i Carl Th. Dreyers klassiska stumfilm.

En annan viktig film om förtryck och inkquisition är den helt fiktiva men ändå dokumentära ”Oskyldigt misstänkt” från 1991, på engelska ”Guilty by Suspicion” om de politiska förföljelserna av vänstermisstänkta artister i Hollywood omkring 1950, i vilka häxprocesser regisseras av Jules Dassin, William Dieterle, Charles Chaplin, Abraham Lincoln Polonsky, Joseph Losey och många andra råkade illa ut. Robert De Niro spelar huvudrollen som den fiktiva regissören Merrill som kommer hem efter ett

filmuppdrag i Frankrike och omgående kallas upp till Darryl F. Zanuck som ber honom samarbeta med undersökningskommittén för att kunna göra nya filmer, vilket 'samarbete' inbegriper angivandet av kolleger som haft något med Amerikas kommunistparti att göra. Det är en viktig film som aldrig förlorar sin aktualitet som beskriver den bittra psykologiska sanningen i detta skede, som vållade oräkneliga Hollywoodartisters undergång och själva Hollywoods filmindustri en sådan skada, att det aldrig blev sig likt igen. Dittills hade Hollywood i synnerhet efter kriget uppnått en sådan lysande standard i konstnärlig kvalitet på högsta nivå, att dessa häxprocesser måste betecknas som rena kulturskändningen. Många av dessa regissörer måste söka sig ett nytt liv utomlands eller finna sig i att aldrig mera kunna göra film, eller åtminstone på 20 år, då de inte fick slutlig upprättelse igen förrän 1970. Jules Dassin fortsatte göra film i Frankrike, Joseph Losey i England, och Charlie Chaplin kom aldrig mera hem till Amerika utom tillfälligt som mycket gammal. Det är en djupt upprörande film som åskådliggör den mest onödiga av alla tragedier i Hollywood, men hur viktigt är det inte att sådana filmer görs.

Terry Gilliam vågade sig på en påkostad pretentiös filmatisering av Baron von Münchhausens äventyr 1988, men den tidigare tyska versionen från 1943 är faktiskt bättre. Även detta var en påkostad färgfilm med alla den tidens resurser till buds mitt under flammande krig, då Goebbels med denna film ville fira den tyska filmindustris 25-årsjubileum, och den har lidit av att den i allmänhet avfärdats som en nazifilm. Detta är den emellertid inte alls, utan det är ren cineastisk kreativitet från början till slut med underbara infall, stor fantasi och oemotståndlig humor. Höjdpunkten i skämtingredienserna är gökduellen: baronen och hans rival om kejsarinnan Katarina II:s ynnest utkämpar sin duell med dunderpistoler i ett slutet och mörkt palatsrum, så att ingendera ser någonting utan bara kan sikta mot varandra genom att höra varandra och uppfatta varandra i pistolflammans ögonblick, som då under ett blixttögonblick upplyser rummet, som innehåller hela rokokotidens samlade prakt i form av Meissenerporcelain, speglar och statyer, som sorgfälligt skjuts sönder, då de hela tiden missar. De skjuter ett skott i sänder, och den som avfyrat måste sedan ropa "Kuku!" så att den andra kan sikta efter ljudet.

Den som skrivit manuset till denna briljanta och mycket litterära film är ingen mindre än Erich Kästner, som var pacifist i första världskriget och hörde till de bannlysta av nazisterna, så att hans böcker brändes offentligt i bokbålen, varefter han bara kunde skriva under pseudonym. Detta är alltså så långt ifrån en nazistisk film man kan komma, fastän Goebbels sponsrade den.

En annan underbar och bortglömd klassiker är Carol Reeds Londonskildring från 1955, på svenska "Önska vad du vill", på engelska "A Kid for Two Farthings", med Celia Johnson i den kvinnliga huvudrollen som modern till huvudpersonen, hennes pojke, som tror han kan fixa allting med hjälp av en enhörning, och som gör det. Denna mycket enkla historia om fattigt folk i Londons East End är fylld med magi från början till slut. Vad som hjälper dem på traven är en judisk skräddeles fantasi, som pojken är i ständig maskopi med, men den stora charmen med denna film är Londonlivet i East End med dess myller och basarer och mycket pittoreska original. Det hela insveps dessutom i smäktande vacker musiks inställsamma skönhet. Jag såg denna film första gången för 50 år sedan i Blackpool i norra England av alla ställen på en ganska störd television i svart-vitt men kunde ändå aldrig glömma filmen. Det var Carol Reeds första färgfilm, och att efter 50 år få se den på nytt i färg var en utomordentlig upplevelse.

Efter framgångarna med "Snövit och de sju dvärgarna" och "Pinocchio" vågade sig Walt Disney på sitt mest ambitiösa företag inom den tecknade filmen, som var den tecknade musikfilmen "Fantasia", där kända klassiska musikstycken illustrerades med mycket fantasifulla tecknade filmer, som Musse Pigg som "Trollkarlens lärling", hela den grekiska mytologin illustrerande Beethovens Pastoralsymfoni, hela utvecklingsläran från amöbor till dinosaurier illustrerande Stravinskijs "Våroffer", och så vidare. Walt Disneys ambition var att denna film skulle påbyggas med ytterligare episoder efter hand, sekvenser till Debussys "Clair de lune" och Sibelius "Tuonelas svan" var redan i princip klara, men så kom kriget och berövade Walt Disney hela den europeiska marknaden. Projektet kunde inte fullföljas, och Walt Disneys största och intressantaste ambitioner togs aldrig upp igen.

Först efter 60 år till år 2000 vågade man ta upp idén igen, och en ny samling till "Fantasia" presenterades, som inleds med en fantastisk valbalett med flygande valar till Ottorino Respighis "Roms fontäner" och avslutas med en ren naturfilm om ett vulkanutbrott med naturandar som ingredienser till Stravinskijs "Eldfågeln". Där emellan förekommer både Gershwin, Beethovens femma, Elgars "Pomp and Circumstance" och flera andra, men de inledande och avslutande sekvenserna är de mest imponerande och minnesvärda. Det är bara att hoppas på att Disneybolaget med tiden skall komma med ytterligare fantastiska tecknade filmer som klassiska musikillustrationer.

Några milstenar (maj-juni 2015)

maj

- 6 Orson Welles 100 år.
- 7 100 år sedan *Lusitania* torpederades, vilket öppnade för Amerikas inträde i första världskriget.
- 70 år sedan tyskarna kapitulerade i andra världskriget.
- 12 Lady Hamilton, Lord Nelsons älskarinna, 250 år.
- Anonyma Alkoholister "AA" 80 år.
- 19 80-årsminnet av T.E.Lawrence "of Arabia"
- 20 Moshe Dayan 100 år.
- Cher (Cherilyn Sarkisian) 70 år.
- 25 50 år sedan Cassius Clay blev världsmästare i tungvikt.
- 27 Herman Wouk 100 år.
- 175 år sedan Paganinis död.
- 31 Clint Eastwood 85 år.

juni

- 2 Konstantin II av Grekland 75 år (abdikerad).
- 4 75 år sedan evakueringen av Dunquerque.
- 7 Tom Jones 75 år.
- 10 Saul Bellow 100 år.
- 150 år sedan premiären av "Tristan och Isolde" i München.
- 15 *Magna Charta* 800 år.
- 18 200-årsminnet av slaget vid Waterloo. Napoleon kunde aldrig själv förstå hur han kunde förlora slaget, när all strategisk logik talade för att han borde ha vunnit det.

Återupplivningen, del 11: Gatloppet hem.

Ju mindre sagt om återresan, desto bättre. På tåget från Verona visade det sig att biljettexpediten gett mig en reservation för den 20.4 fastän jag bett om tisdag den 22, så min plats var upptagen i ett överfullt tåg. I Fulda ställdes man åter inför att nödgas byta och vänta en och en halv timme sent på kvällen när allting var stängt. Till nöds fick man en kopp kaffe på det enda tills vidare öppna stället, som helt dominerades av infernalisk stressmusik. Det kändes som att vara hemma igen i fel avkrok av världen.

Inför denna brutala omställning framstod vistelsen i Sofia, Athen, Milano och Verona som idealisk, i synnerhet hemma hos familjen i Verona. Jag fick inte bo hos Achille mera, men hans son förvaltade mer än väl Achilles oreserverade gästfrihet: gästen är helig, ett ord som jag ofta fått höra i Grekland, Sicilien och Italien, vilket ingen världs- eller ekonomisk kris tycktes kunna inkräkta på. Min stund under påskmiddagen i Achilles sällskap blev ändå resans höjdpunkt, då hans rakhet, ärlighet, klarhet, höga ideal och höga idealistiska standard och kulturella nivå snarare envisades med att bekräfta sig än att på något sätt förneka sig. Inget av hans barn eller barnbarn hade fört detta vidare, om dock Cristina kommer närmast och Paolo med sin familj och fru kompenserar detta med trygghet och humor, godmodighet och en gränslös välvilja. Achilles huvudfrustration verkar vara det äktenskap han aldrig kunnat lida men funnit sig i att lida ändå, medan Paolos och Gabriellas äktenskap verkar vara motsatsen: de kompenserar varandra perfekt och harmonierar väl med varandra, deras samförstånd verkar fullkomligt, och de verkar aldrig gräla med varandra, medan de i stället, framför allt Paolo, har en enastående distans till livet genom en mycket sund humor. Det är i denna som också något av Achilles klarsyn går igen.

Jag skulle naturligtvis ha stannat längre i Sofia och Athen, men problemet var att jag i så fall missat Silvia och Sergio, vilken vänskapsåteranknytning också var en höjdpunkt efter en lucka på fyra år. Den största besvikelsen var att jag inte fick tag på Paolo i Lucca, men det kunde inte hjälpas.

Som återupplivning var resan därför lyckad trots allt som gick fel.

En argentinare dök upp som resällskap genom Tyskland. Vi diskuterade Sydamerika mycket, och framför allt hade han mycket att berätta om Uruguays president, en före detta Tupamaro (stadsgerillakämpe) som suttit i fängelse nästan lika länge som Nelson Mandela och som i egenskap av president vägrat ge avkall på sina enkla vanor utan fina kläder, med höns på gården och utan att flytta från sitt enkla hem. Han föregick därmed som kontrasterande exempel mot hela den politiska världen. Inte ens Nelson Mandela hade undgått att låta sig förföras av sin framgång till ett mera lyxigt leverne. Han var full av beundran för Finlands skolsystem och menade att framför allt Chile hade mycket att lära därav, där skolkrisen var jämvärdig med Sveriges. Han berättade också mycket om Argentinas motstånd mot Monsanto, som många menar att försöker skaffa sig världsmonopol på genmanipulerad mat som gör folk sjuka. Det säger sig självt att bara naturlig mat kan duga och vara frisk.

Min ryggsäck var ju trasig, det ena hängslet hade gått av, och den var ett helvete att transportera jämte axelväska, då man i regel inte kunde justera den ena utan att den andra gled av. Mycket därför bestämde jag mig för att inte göra några uppehåll på vägen genom Danmark och Helsingborg utan bara fara hem så kvickt som möjligt och bli av med en trasig ryggsäck som bara var till besvär.

Tåget från Fulda var som vanligt iskallt, och man måste betala 12 Euro extra för denna kalla natt på en kall och obekväm stol. Vi var fyra som delade kupé, tre unga män, en från Marocko, och jag, men vi överlevde.

Lyckligtvis beredde inte vädret några deprimerande svårigheter. Våren var trots allt på gång även i Norden, och jag hade tur med tågen: en omedelbar avgång till Helsingör, en omedelbar färja över, äntligen förnyelse av Jägermeisterförrådet, och ett tåg till

Göteborg efter en halvtimme. Ryggsäcken överlevde med någon svårighet, den gick inte mera sönder, men resans största lättnad var ändå att ha lyckats bringa den helbrädda hem med bara ett hängsle hela vägen från söder om Athen med allt dess ovärderliga innehåll av fullbordade arbeten, lästa böcker, en dator och en flaska Jägermeister. Så bra hade det inte gått på min senaste hemresa från Indien, men då hade det bara varit whisky.

Kalldusch vid hemkomsten: en tandläkarräkning på 5000 kronor drygt. Jag kommer aldrig mer att kunna gå till någon tandläkare i Sverige. Bara en undersökning kostar tusenlappen, medan en lika gedigen undersökning i Dharamsala där kostar 12:50 som jämförelse. Därför blir fler och fler tandläkare arbetslösa i Sverige, medan fler och fler patienter bara betalar för tandvård utomlands.

23.4.2014

*Tålamodsresan, del 7: Vidare västerut
(från Diskit till Turtuk i Nubra, Indiens nordligaste avkrok)*

Bussen var så fullpackad att folk inte ens fick plats i gångarna. De flesta fick stå och trängas. De flesta var kvinnor med barn på armen. Alla kvinnor med barn fick dock sitta. Barnen skrek i trängseln, men dessa kvinnor, som då hörde hemma i de avlägsnare trakterna av Nubra mot gränsen till Pakistan, var anmärkningsvärt vackra med bedårande klädedräkter. Skarma hade upplyst mig om hur svårt dessa kvinnor från Turtukområdet hade det, men det tycktes inte gå någon nöd på dem. Deras klädedräkter var yppiga i sin skönhet, ingenting var slitet eller lappat, de hade sina mobiltelefoner vända en, de var överlastade av bagage, kort sagt, de verkade minst sagt välbärgade.

Då var det besynnerligt att det bara gick en lokalbuss upp till Turtuk dagligen och att den var så liten. De flesta föredrog tydligen att dela privata jeepar, och flera som inte fick plats i bussen gjorde detta.

När man ställdes inför detta absoluta kaos bland passagerarna i den trånga bussen, där ingen på något sätt kunde resa bekvämt eller få en behaglig resa, kände man nästan för att överge hela företaget och avstå. Ändå stannade man kvar.

Det förekom fyra andra olyckliga européer på bussen, och alla fyra var unga damer. Jag råkade stå intill två av dem och försökte identifiera deras språk. Det råkade vara italienska. Jag frågade dem på italienska varifrån i Italien de var, och vi blev genast goda vänner.

För att hjälpa mig i min prekära situation med en hopplös ståplats bland ett myller av hängande och krängande stojande lokala gummor drog de ihop sig, så att jag fick en tredjedel av deras två små platser, tillräckligt för att min högra skinka skulle få plats. Det var i alla fall bättre än att stå, och detta blev vårt trängda läge sedan under hela den långa resan.

Denna följde floden Shyok medströms mot väster. Shyok viker sedan av norrut in i Pakistan för att därpå åter tillträda Indien vid Kargil, för att sedan vända norrut igen och förenas med Indus i Pakistan, då Shyok utgör en av dess viktigaste bifloder.

Trots trängseln, det förfärliga kaoset, den jämmerligt dåliga vägen och den knappa utsikten, då alla hela tiden var i vägen för varandra, blev det en mycket intressant resa. Den gick genom smala raviner, ut i klippöknen, över primitiva enfiliga broar som det var strängeligen förbjudet att fotografera medan alla gjorde det ändå, längs med forsar och under konstant obeskrivlig trängsel hela vägen – man förstod varken att ringarna eller att de klena broarna höll under denna massiva tyngd av en liten buss för 25 personer som sprängfylldes med 60.

Det blev till och med en checkpost på vägen, där alla måste utrymma bussen för att släppa ut de få med utländska pass. Utom vi tre var det två långa vackra israeliskor, som

naturligtvis försummat att göra de erforderliga fyra kopiorna av sina tillstånd, så de höll på att inte släppas igenom.

Resan tog fyra timmar för åtta mil. Turtuk erinrade mycket om Themisgang med sin inklämdhet mellan höga klippor och berg men var mindre. Samhället tycktes bestå av två byar, en gammal och en nyare. I den gamla, där vi tre fann härbärge, fanns moskén, och majoriteten av samhället verkade vara muslimsk. I den nyare byn låg affärerna och det buddhistiska klostret, och dessa båda byar åtskildes av en ström med en enkel träbro, som bara tillät gångtrafik.

Vi tre fick dela de tre sängarna i härbärgets sovsal. I priset på 350 rupier ingick en fullständig middag, som vi njöt av för fulla muggar efter dagens strapatser. Vi planerade alla tre att återvända samma väg följande morgon, då mina damer hade på programmet att vara i Manali om några dagar. Själv ville jag inte skiljas från Nubra så lätt utan planerade att stanna en natt till i Diskit.

Det blev en mycket lycklig kväll, ty jag hade mycket gemensamt med dessa båda damer. De var nämligen båda litterära. Francesca arbetade för ett bokförlag, och Valentina läste franska och höll just på med Jules Vernes dråpliga "Doktor Ox' experiment". Vi diskuterade Mario Puzo och Rom, som de hörde hemma i, med anledning av hans sista roman "Familjen", som jag just hade läst för andra gången, hans enda historiska roman och hans livsverk, som han arbetat på hela livet och lämnat ofullbordad, om påven Alexander VI Borgia och hans ödesmättade familj med Cesare och Lucrezia Borgia i centrum.

Natten blev god, fastän vi måste stiga upp halv 6 för att hinna med bussen. Vår gode värd, en mycket sympatisk ung man, visade oss vägen till bussen och passade på att passera en utsiktspunkt för dalen, bara för att visa oss dess bästa sida. Den är större än man tror när man ankommer, och omgivningarna är rysansvärt vilda med höga klippiga fientliga skrangliga obestigbara berg inhägnande den lummiga dalen. Det var verkligen som Themisgang, men Themisgangs landskap var mjukare och bredare i välkomnande agrikulturell nästan prunkande rikedom och välstånd, medan Turtuk var mera som en oas i en fruktansvärd bergsöken. Pakistan låg strax intill, Turtuk ligger 15 kilometer väster om Chalunka, som enligt kartan ligger inom Pakistan, och det var väl värt ett besök.

Kloka av gårdagens strapatser tvekade vi inför att ta bussen tillbaka och garderade oss med en jeepchaufför som lovade ta oss för bara 150 (under 20 kronor) de åtta milen. När bussen kom efter en halvtimmes väntan var den som väntat redan överfull. Det var bara att hellre trängas i jeepen med bara fem andra personer utom oss tre.

När vi med jeepen senare körde om bussen besannades våra farhågor: den var mer än överfull. Ett tiotal satt på taket, och några hängde utanför dörren.

(I nästa nummer: *Reträtt*)

Kalasresa med förvecklingar, del 5: 20 timmar från Rekong Peo till Dharamsala.

Min vän från morgonen, som kommit till Rekong Peo för att skaffa sin fängslade bror en advokat, återkom inte på bussen till Simla, så jag får aldrig veta hur det gick för honom och hans anhållne broder.

I och för sig var Rekong Peo det idealiska stället, och jag hade gärna stannat längre, om jag kunnat finna någon lugn och ro där, men allting blev fel. Vi anlände mitt i en helg och dessutom mitt i en oväntad festival, som var den yraste tänkbara. Allting var stängt och fullt när vi kom, och när jag till slut accepterade vad som helst åkte jag på ett femhundra-rum, en oerhörd lyx mot vad jag är van vid och trivs med. Jag trivdes inte alls, då det var placerat mitt i hjärtat av festivalyrselns centrum, så det var övermåttan

stökigt hela tiden och med dunka-dunk-terror som genljöd över hela staden och höll på ännu efter midnatt, medan jag om något behövde vila. Internet fungerade inte, och den mat jag önskade på stadens finaste restaurang var slut för dagen (vanliga momos). Det var inte rena mardrömmen, men det var rena kaoset, och ingenting stämde. Ljuspunkten var upplevelserna av Kalpa.

Därför startade jag därifrån så tidigt som möjligt, men bussresan blev angenäm. Bredvid mig fick jag en förtjusande söt ung dam, som själv valde mig att sitta bredvid. Hon var i sällskap med en väninna, och tydligen var de bekanta med en ung man som satt framför mig. Vi fyra hade sedan lunch tillsammans på halva vägen, en standard tali för 60 rupier under bussens halvtimmes lunchpaus.

För en gångs skull hade man ordentligt utrymme för benen, detta var en modern buss, men nackdelen med detta var att inget bagage hölls på sin plats, och då kurvorna var många och häftiga och chauffören, som var en ung man, körde hårt, ville alla bagage ständigt rymma, och ej heller på hyllorna hölls bagaget, då dessa var utan skyddsräcken. En mycket pratsam och gäll dam snett framför mig fick min ryggsäck i huvudet, varefter hon teg. Sedan behöll jag ryggsäcken på golvet mellan benen, men då även sitsarna beredde armbågsrum gled också min unga dam och jag omkring i kurvorna, så att hon ibland hade svårt för att hålla sig på stolen.

Ej heller var denna bussresa utan sina provningar. Den var stundtals ganska hisklig. Tydligen hade ett ras inträffat någonstans, varför bussen måste ta en hög omväg längs oändliga serpentiner. Vid ett tillfälle slumrade jag till, och när jag plötsligt vaknade med ett ryck efter kanske en halvtimme stod bussen stilla med ett bråddjup rakt nedanför mitt fönster på minst 300 meter medan man såg där nere hur allting dammade – ett tecken på ras. Det var knappast ett behagligt uppvaknande, men lyckligtvis satte bussen i gång igen och fortsatte. Vid sådana här nödvägar uppstår det alltid problem vid möten, och köbildningarna kan bli svåra att få loss. De flesta andra i bussen hade inte heller tyckt att det var en lämplig placering för bussen.

Vid ett tillfälle blev vägen äntligen asfalterad, och chauffören tog tillfället i akt vid en längre raksträcka att sätta fart ordentligt. ”Sakta i backarna,” tänkte jag, ”det måste ju komma kurvor,” och mycket riktigt: precis bakom en tvärkurva med skymd sikt hade en truck frontalkolliderat med en jeep. Det var bara skrot kvar av båda. Andra hade också tagit tillfället i akt och kört fort. Olyckans faktum kom som en mycket påpasslig varning.

Klockan 6 precis efter tio timmar kom vi fram till Simla, och jag skildes från mina unga vänner. Jag hade tänkt mig att bussen skulle stanna vid Kinnaurhållplatsen vid baksidan av staden, att jag måste gå över staden för att köpa biljett vid gamla busstationen och sedan, om jag hade tid, kunna ta en äntlig frukost på *the Indian Coffee House* före nattbussen. (Jag hade brutit upp utan frukost.) Emellertid har den nya busstationen ersatt båda de äldre. Kinnaur-busstationen är nerlagd, och den nya busstationen dirigerar alla bussar. Det var där jag fick stiga av, jag kunde där direkt köpa biljett till nattbussen, 21.30 till Dharamsala, och sedan få en tillräcklig stund för *the Indian Coffee House*. Jag nådde fram dit strax efter 7, så jag hade goda marginaler och kunde i lugn och ro njuta av en omelett med kaffe. Det är där jag skriver detta.

Emellertid hade tandproblematiken inte lämnat mig i fred. Jag kunde inte åtgärda problemet själv, då tanden troligen spruckit, och allt jag kunde göra var att ansätta den hårt med whisky för att bekämpa infektionen – med en viss framgång. Detta var ännu ett skäl till att forcera resan till Dharamsala, då jag där hade tillgång till kvalificerad tandvård. Det hade inte blivit någon infektion, men tanden ömmade, det var svårt att tugga på den sidan, och jag skar mig ständigt på tanden med tungan.

The Indian Coffee House i Simla var därmed en oas i öknen, och det var skönt att äntligen kunna hämta andan efter allt ståhej. Det var att se fram emot en kall natt på

bussen igen under kontinuerlig whiskybehandling av den sargade och ramponerade tanden.

Bussen visade sig vara en lyx buss med säten som kunde fällas bakåt i nästan horisontell nivå, och naturligtvis hamnade jag bakom en passagerare som utnyttjade detta till maximum utan att bry sig om den som satt bakom som hela natten fick ett sjå med att undvika att få sina knän krossade. En vanlig buss hade varit bättre. Nio timmar tog resan, och vid soluppgången halv 7 var jag uppe i McLeod Ganj. Jag sökte lokus på Kalsang och fick mitt gamla lilla enmansrum för 200. Internet fanns på hotellet men fungerade nyckfullt, dåligt eller inte alls. Man fick kämpa och vänta.

Klockan 10 öppnade min tandläkare sin klinik enligt anslaget, men hon var inte där. En släkting till henne sade att hon brukade komma klockan 11. Klockan 11 var jag där och fick min konsultation. När hon undersökte tanden skakade hon på huvudet och bekräftade att det var ingenting annat att göra än att dra ut den. Hon kunde göra det men ställde som villkor att jag måste ta antibiotika tre dagar i fär väg, då tanden hade djupa rötter och kunde kräva kirurgi. Det var 60-65% chans att hon kunde göra det utan kirurgi. Alternativet var att låta tanden disintegrera bit för bit av sig själv, som det hade gått med min enda tidigare rotfyllning, och i så fall skulle jag åtminstone få behålla och använda tanden längre men måste då vara väldigt noga med att inte få matrester in i sprickan. Det var ett svårt val, då den förra rotfyllningen ändå till sist hade måst dras ut.

(I nästa nummer: *Konfidentiellt förtroendeuppdrag i Dharamsala.*)

Föresningsresa med komplikationer, del 15: Sista föresningen.

Narius skulle fara till Mirik, en idyllisk by 35 kilometer åt väster där jag aldrig hade varit, så vi lämnade Tower View Lodge samtidigt efter frukost. Han hade varit den idealiske rumskamraten, vi hade haft mycket gott utbyte av varandra, och jag sade till honom, att det hade varit lätt att lämna Manali, Dharamsala och Pelling men inte Darjeeling.

Nedresan tog nästan fyra timmar med start kvart före 9 och ankomst till tågstationen kvart före ett, en halvtimme före avgång.

Rajdhaniexpressen var denna gång stökig. Jag hade oturen att hamna tillsammans med enbart ljudmarodörer, där till och med två nunnor satt uppe med sina handdatorer och tittade på filmer med hög volym, samtidigt som en herre lyssnade på hinduisk frälsningsmusik non-stop och andra spelade annan oväsensmusik. Naturligtvis försökte de alla överrösta varandra för att höra sitt eget oväsen bättre. Detta går inte. Ännu på natten, när alla försökte sova, låg frälsningsgubben och lyssnade på sin telefons digitala missljud. En sista gång bad jag honom dämpa volymen. Som det alltid är i dessa ljudnarkomanfall sänkte han den temporärt för att sedan, när jag låg till rätta igen, höja volymen igen.

Tåget blev bara 40 minuter försenat till Delhi som nåddes 10.50 efter 21.35 timmar. Jag tog genast en rickshaw till Mainu Ka Tilla, där jag tog in på Wangden House och fick ett rum högst upp för 450 med gemensamt badrum men även med tillgång till takterass, varför jag tog det. Där satt jag sedan hela eftermiddagen och läste efter varm dusch och äntligt klädbyte.

Det börjar bli dags att reflektera över resan. Olyckstillbudet inskränkte sig till två. Först var det förkylningsinfektionen i Manali genom Diwali efter den första veckan, som naturligtvis tog ner mig ordentligt för resten av resan: att bli sjuk är det sista man får bli på en resa. Det andra var min handdators utslocknande i Dharamsala mitt under pågående mailbehandling och med kontakten i väggen – den bara meddelade att den utan

anledning försatte sig i viloläge, stängde av sig själv och vägrade låta sig väckas igen. Fram till dess hade den fungerat perfekt och utan klagomål hela vägen.

Av alla möten och samtal var dock min samvaro med Lama Yonda kanske det värdefullaste. Han underströk vikten av världens två mest angelägna uppgifter: skrotningen eller avvecklingen av alla kärnvapen och all kärnkraft, samt att *allt* som konsumeras måste omhändertas och gå till återanvändning.

Resans totala kostnad (exklusive biljettkostnaden) uppgick till 3285 kronor (26,285 rupier) eller i princip 100 kronor om dagen. Med biljettkostnaden blev det ungefär 8800 kronor, bara 800 kronor mer än sommarens Ladakhresa, vars biljettkostnad varit 100 kronor lägre. Det bör omnämnas att i dessa kostnader ingick dessutom massiva uppköp i Darjeeling av tre böcker och tre flaskor whisky om sammanlagt 3000 rupier. Någon sådan kostnad hade jag inte i Ladakh, där ingenting köptes. Drar man ifrån dessa extraordinära utgifter var dagskostnaden bara 733 rupier och totalkostnaden 8400 kronor.

Flaskorna och spriten utgjorde ett kapitel för sig. Aldrig hade jag haft så mycket drickbart med mig till Indien, och ändå hade jag ännu mera med mig tillbaka. Det sista av de två flaskorna Jägermeister gick åt vid avskedet från Darjeeling den 32-a dagen, (den första flaskan hade till följd av förkylningen avslutats redan den 11-e,) men på flyget från Delhi frestades jag att köpa en ny för bara 15 Euro, då det nu går att köpa sprit på flyget om den plomberas före landning till anslutningsflyget. Dessutom hade jag köpt två flaskor whisky i Darjeeling, *McDowell's* och *Signature*, som lades i huvudbagaget. Det återstår att se om de kommer fram helbrädda hela vägen hem.

Jag hade lämnat Darjeeling i förrgår klockan 9 på morgonen och tillbringat ett helt dygn i Delhi i väntan på flyget och skulle komma hem 9 på kvällen. Den reella restiden från Darjeeling till Göteborg var därmed inte mer än 36 timmar.

Dock inträffade inga direkt otrevliga incidenter eller olyckor på hela resan, vilket gjorde den tämligen harmonisk och smidig. Min sista taxi på morgonen, som skulle föra mig till flygfältet, kom aldrig, men min värd på Wangden Guest House telefonerade då genast efter en annan i stället, som kom efter fem minuter. Det var en äldre chaufför som körde mycket lugnt och säkert – ju äldre yrkesman, desto säkrare hantlag och pålitlighet. Även flyget fungerade smidigt med oerhörd panoramaöverblick över de snötäckta bergen i Afghanistan, innan molnen tog över.

Det enda otrevliga inträffade i Helsingfors på flygplatsen. Där måste jag vänta 5 timmar – resans sista försening. Med alla böcker utlästa och alla artiklar skrivna hade jag inget att göra och gick då naturligtvis till ett utskänkningsställe. Jag beställde kaffe, nötter och glögg för 9 Euro, men flickexpediterna, som inte kunde svenska och dåligt engelska, tog 16 (1000 rupier). Kvittot uppvisade 6 poster fastän jag bara beställt tre. Det gick inte att tala med expediterna, och jag fick inte behålla kvittot, som försvann i deras händer. Det var resans enda uppsträckning – i min egen hemstad.

Ändå har Vanda blivit bättre och trevligare som flygplats. På andra våningen finns det till och med ett litet bibliotek med läshörna, dit man kan dra sig tillbaka i lugn och ro i en bekväm fåtölj. Något liknande och bättre har jag aldrig sett på något flygfält.

Resans sista försening drabbade mitt sista flyg från Helsingfors till Göteborg. Planet kom aldrig loss. Min medpassagerare Lars på hemväg från Shanghai, som liksom jag fördrivit fem timmars väntan på Vanda, berättade att det sista kvällsflyget till Göteborg från Helsingfors förra året hade blivit inställt i sista minuten, varför alla inbokade passagerare med biljett måste boka om till hotell. De hade just blivit inställda på detta när de plötsligt omdirigerades till ett flyg till Köpenhamn, som sedan fortsatte till Göteborg. Jag berättade om min stormiga återresa för två år sedan, när flyget varken kunnat landa i Göteborg, Oslo, Köpenhamn eller Stockholm på grund av hård blåst utan måst återvända till Helsingfors med provisorisk övernattning på soffa. Han berättade om en liknande hemkomst, när planet inte kunnat landa i Göteborg på grund av hård blåst

utan då tvingats landa i Jönköping, där alla passagerare sattes på en buss till Göteborg i tre timmar.

Det värsta återstod. När bagaget kom ut på bandet visade det sig att den ena av mina två whiskyflaskor, den finare, gått sönder. I Delhi hade min ryggsäck på min enkannerliga begäran behandlats varsamt, men i Göteborg vid lossningen av bagaget från flygplanet hade jag inte haft någon talan, varför den trots sin vikt (13 kg) tydligen slängts omkring och fått den ena flaskan krossad, medan den andra klarat sig. Det hade alltså kunnat vara värre. Den mesta utrunna whiskyn hade druckits upp av mina kläder, men dess värre hade också några böcker blivit skadade för livet av denna sup. Tydligen kan man inte frakta whisky på flygplan alls, då det är förbjudet i handbagaget och då den går sönder bland incheckat bagage.

I Göteborg möttes jag på min arbetsplats omedelbart av hänsynslöst dunka-dunk-jordbävningshjärtvätt klockan 10 på kvällen som gjorde det omöjligt att vara och göra något där. Välkommen tillbaka till Sverige.

Det kan vara intressant här att göra en jämförelse mellan indisk och västerländsk skvalmusik för att konstatera skillnaderna. Den indiska populärmusiken är alltid harmonisk-melodisk och består nästan alltid av en dialog, en man och en kvinna som sjunger tillsammans eller mot varandra, och de sjunger alltid nästan kliniskt rent. Den västerländska skvalmusiken är aldrig en dialog, harmonier och melodier uteblir för det mesta helt, och ingen bryr sig om att sjunga rent. Det enda som gäller tycks vara att avreagera sig ljudmässigt, och vanligen slås allt musikaliskt sönder av slagverksarsenalen, som vanligen är syntetisk-motorisk-automatisk. Tyvärr går även den indiska populärmusiken åt detta håll, och det är detta som resulterar i det olidliga jordbävningsdunket. Ingen självkritik tycks förefinnas åt något håll, allra minst i den västerländska, och den enda väsentliga faktorn tycks vara volymen.

Ändå var det en god resa, trots missödena, förkylningen, förseningarna, den avsomnade datorn och det whiskydränkta bagaget, ty resans mål uppnåddes: jag kom hem i bättre fysisk och psykisk form än någonsin, 59 kg, och hade fått alla mina medhavda arbeten med tillfredsställelse fullbordade.

28.10 – 29.11.2013

Några rättelser. I nummer 231 i januari förekom uppgiften om Tore Trites bortgång, att det skulle ha varit självmord. Så var inte fallet, efter kontakt med hans flickvän, som meddelade att han dog en alldeles naturlig död om dock alltför tidigt.

I förra numret recenserades Chopinfilmen ”Chopin mon amour” med dess andra titel ”Interlude”, vilket var felaktigt. Dess andra rätta titel var ”Impromptu”.

Nästa Himalayaresa äger rum från den 13 augusti senare i år.

Nästa nummer kan inte väntas förrän till juli.

Allt gott inför sommaren!